

NYILATKOZAT A TUDOMÁNYOS PÁLYÁZATI RENDSZER ÁTALAKÍTÁSÁRÓL

A közelmúltban bejelentették az alapkutatásokat támogató pályázati rendszer gyökeres átalakítását. Az évtizedek óta működő, minden alulfinanszírozottsága ellenére a hazai alapkutatások támogatásában oroszánrészt vállaló, egykor a legnevesebb európai kutatótámogató szervezetek által is elfogadott bírálati rendszert működtető Országos Tudományos Kutatási Alap (OTKA) megszűnik, és helyét egy, látszólag az európai tudománytámogatási rendszer legkompetitívebb, legelítvebb elveit és gyakorlatát követő pályázati rendszer veszi át. A változtatások részletei nem ismertek, azokat menet közben, a pályázatok benyújtása után alakítják ki, a tudományos közösség bevonása nélkül, néhány, a kormány által kiválasztott tudósra támaszkodva. Az intézkedés része a kormány által indított Nemzeti Kutatási Kiválósági Programnak (NKKP), és fő felelőse a miniszterelnök által megbízott Krausz Ferenc Nobel-díjas fizikus, a nemrégiben alapított Kutatási Kiválósági Tanács (KKT) elnöke. Az átláthatatlan átalakítás, a finanszírozási alapelvek elhamarkodott és indokolatlan megváltoztatása a tudomány művelőinek széleskörű kritikáját váltotta ki.

Egyetértünk a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) vezetésének július 3-i nyilatkozatából azzal, hogy a KKT által kitűzött cél, a legkiválóbb kutatók itthon tartása, illetve visszahozása helyes. Nem hisszük azonban, hogy ez a cél fölülte áll minden más szempontnak a hazai pályázati rendszerben. Nem értünk egyet azzal, hogy a tudományfinanszírozásról, s azon belül a pályázati rendszerről szóló konstruktív párbeszéd egyedüli fóruma a MTA lehet. Kifogásoljuk azt az implikációt, hogy a sajtóban megjelenő bírálat hangok csak zavart keltenek, és hátráltatják a megoldás elérését. Mindannyiunk célja a magyar tudomány helyzetének jobbítása; az hátráltatja a kibontakozást, aki ezt kétségbe vonja. Érthetetlen, hogy az MTA vezetőinek nyilatkozata azzal menti az új rendszer bevezetésének kaotikus elemeit, hogy a kidolgozásra rendelkezésre álló idő rövid volt, miközben nem előzte meg a változtatást sem az egykori OTKA rendszer hibáit feltáró vizsgálat, sem az új rendszer működését modellező hatástanulmány. Egyes tudománypolitikusok esetleges messianisztikus elképzelésein kívül semmi nem indokolja a kapkodást, hiszen egy kiérlelt, kiegyensúlyozott rendszer bevezetése 2025-ben, vagy akár 2026-ban ezerszer jobb, mint egy elhibázott, sebtében összerakott ötletthalmaz elhamarkodott, erőltetett bevezetése 2024-ben.

Az MTA vezetőinek nyilatkozatából kiderül, hogy az MTA tudományos osztályain folyik az új rendszerrel kapcsolatos álláspontok kialakítása. Ezzel együtt, akár éppen a sajtóban is elhangzott vélemények hatására, helyes és megnyugtató lett volna, ha a nyilatkozat túlmege a következő, rendkívül óvatos megfogalmazáson: „Szeretnénk kiemelni, hogy az NKKP-nak a teljes nemzeti kutatói infrastruktúrába kell illeszkednie, így értékelése is csak azzal együtt végezhető el, vizsgálva a kutatói életpálya során rendelkezésre álló valamennyi forrást.” Az ilyen homályos megfogalmazás nem visz előre. Ki kell mondani, hogy nem lehet az alapkutatási pályázatok finanszírozását kizárólag a legkiemelkedőbbek támogatására korlátozni. Arra is szükség van, de a szélesebb körű, minőségi alapú támogatáson túl. A European Research Council (ERC) pályázati rendszerének alapításakor nem szüntették meg sem a korábbi EU-s támogatási formákat, sem a nemzeti tudományos alapokat – a tudományfinanszírozás akkor stabil, ha több lábbon áll. Krausz Ferenc akkor tett volna nagy szolgálatot a magyar tudományos életnek, ha eléri, hogy az OTKA keretét lényegesen megemeljék, és azon felül létrehoz egy további, a legkiválóbbakat támogató alapot - az se lett volna ördögtől való, ha a Lendület programot fejlesztette volna tovább. A Nobel-díj által megerősített tekintélye különleges lehetőséget adott volna ehhez. Neki, aki nyilatkozatai szerint tisztában van az oktatás fontosságával, tudnia kellene, hogy a kutatás derékhadának kiszorítása a támogatásból végzetes hatással lehet az egyetemi oktatásra.

Különösen fájdalmas az MTA vezetőinek nyilatkozatában, hogy egy szót sem veszteget az új rendszerben a társadalomtudományokra és a bölcsészetre leselkedő veszélyekre, noha az MTA feladata a teljes magyar tudományosság képviselése. A KKT összetételén is látszik, de a nyilvánosságra kerülő részletekből még inkább szembetűnő, hogy a rendszer kidolgozásánál a „Science” szempontok, azaz a természettudományos kutatás szempontjai kerültek előtérbe. A szcientometria alkalmazása már a természettudományok esetében is problematikus, de nyilvánvalóan csődöt mond számos tudományterületen, és egyáltalán nem alkalmazható fiatal kutatókra, pedig az ő támogatásuk kulcsfontosságú.

Ma Magyarországon a kutatásra szánt, egyébként is szűkös források jelentős részét pályázatok nélkül, kézi vezérléssel osztják ki, elsősorban a kormány által preferált, ám a hagyományos oktatási-kutatási struktúrába nem illeszkedő intézményeknek (pl. Mathias Corvinus Collegium), újjólag alapított és ideológiailag erősen indoktrinált intézeteknek (pl. Magyarságkutató), valamint egy korábbi miniszter kedvezményezettjeinek (nemzeti laboratóriumok). Ráadásul, a tudományos kutatás finanszírozásának újabb, meggondolatlan eleme a korábban az MTA és az egyetemek közötti együttműködés támogatását célzó kutatócsoportokra irányuló pályázatok most kihirdetés előtt álló, váratlanul megváltozó rendszere, amely elvonja ezt a lehetőséget a nagy tapasztalatú, érett, hatékony egyetemi kutatócsoport-vezetőktől (legfeljebb 15 évvel a PhD fokozat megszerzése után lehet csak pályázni), viszont megnyitja azt a Hungarian Research Network (HUN-REN) kutató intézetek előtt is, egyetemi partnerek nélkül, tehát csökkentve az egyetemi tudományos lehetőségeket.

Mi, ezen nyilatkozat aláírói, megkérdőjelezzük azt a „tudománypolitikai” rendelkezést, amely az OTKÁ-t ERC-jellegű támogatási rendszerre változtatja. Így az a helyzet alakul ki, hogy az alap kutatásokat támogató eddigi két állandó pályázati forrás (OTKA és Lendület) mindegyike ERC-szerűvé válik, miközben nincs olyan forrás, mint az EU-ban a Horizon, illetve más országokban a nemzeti tudományos alapok. Ez utóbbi típusú pályázat egyik feladata lenne, hogy esélyt adjon a fiatal kutatók számára itthon. Elfogadhatatlannak tartjuk, hogy az új tudományfinanszírozási program leszorítja a pályáról a pályakezdőket, megfosztja a kutatási forrásoktól az egyetemi oktatókat, vétkesen elhanyagolja a nemzeti identitás szempontjából alapvető társadalom- és bölcsészettudományokat, valamint nem ad teret kisebb költségvetésű kutatásoknak. Végül, súlyosan nehezményezzük azt a strukturális és finanszírozási káoszt, amelyet a tudományos kutatás autonómiájának megszüntetésére irányuló szakadatlan kormányzati „reformok” idéznek elő.

Úgy látjuk, hogy a kialakult kaotikus és súlyos bizalomvesztéssel járó helyzet csupán az érintettek bevonásával, többoldalú egyeztetés rendszerének kialakításával oldható meg. Így azt javasoljuk a döntéshozónak, hogy hozzon létre (alap)kutatási egyeztető tanácsot, melynek tagjai a kormányzati, az intézményi (MTA, Magyar Rektori Konferencia, HUN-REN) és a tudományos és felsőoktatási oktatókat és kutatókat képviselő szervezetek (Akadémiai Dolgozók Fóruma, Oktatói Hálózat, Tudományos Dolgozók Demokratikus Szakszervezete, Felsőoktatási Dolgozók Szakszervezete stb.) képviselői. A döntéshozó a tanáccsal véleményeztesse a tudományos kutatás szervezeti és pénzügyi kereteit meghatározó szabályozások és közpolitikai programok tervezetét, és az intézkedések meghozatalánál vegye figyelembe a tanács javaslatait.

2024. július 12.

Akadémiai Dolgozók Fóruma, Oktatói Hálózat, Stádium 28 Kör, Tudományos Dolgozók Demokratikus Szakszervezete